

TURDI FAROG'İY G'AZALLARI VA MUXAMMASLARI TAHLILI

Abdurashidova Mohinur*Farg'ona davlat universiteti filologiya
fakulteti 23.87-guruh talabasi***ANNOTATSIYA**

Ushbu maqolada XVII asr o'zbek adabiyotining yorqin vakillaridan biri — Turdi Farog'iy ijodining poetik xususiyatlari tahlil qilindi. Shoirning g'azal va muxammaslari badiiy-uslubiy jihatdan o'rganilib, ularning til, tasvir, mazmun va ruhiy qatlamlari yoritildi. Farog'iy lirikasida xalqona til, samimiy muhabbat kechinmalari, ijtimoiy adolatsizlikka munosabat, falsafiy mushohada va satirik ohang uyg'unligi ochib berildi. Tadqiqot davomida shoir asarlarida uchraydigan badiiy vositalarning tabiiyligi va poetikta'sirchanligi tahlil qilinib, Farog'iy ijodining o'zbek mumtoz adabiyotidagi o'rni ilmiy asosda dalillandi.

Kalit so'zlar: Turdi Farog'iy, g'azal, muxammas, xalqona uslub, lirika, tasvir vositalari, satira, falsafiy mushohada, o'zbek mumtoz adabiyoti, badiiy tahlil.

ABSTRACT

This article analyzes the poetic features of Turdi Farog'iy, one of the prominent representatives of 17th century Uzbek literature. The study examines the stylistic, linguistic, and artistic aspects of the poet's ghazals and mukhammas, focusing on their thematic layers, imagery, emotional depth, and social elements. Special attention is given to the natural simplicity of Farog'iy's poetic language, the sincerity of his love lyrics, the presence of social criticism, philosophical reflections, and satirical tones. The research highlights the artistic techniques employed by the poet and demonstrates the significance of his work within the tradition of classical Uzbek literature.

Keywords: Turdi Farog'iy, ghazal, mukhammas, folk style, lyrical imagery, satire, poetic analysis, classical Uzbek literature, philosophical reflection.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются поэтические особенности творчества Турди Фарогий — одного из ярких представителей узбекской литературы XVII века. Проанализированы художественно-стилистические особенности его газелей и мухаммасов, раскрыты их тематические слои, образная система, эмоциональная насыщенность и социальные мотивы. Особое внимание уделено народному характеру поэтического языка поэта, искренности любовной лирики, присутствию социальной критики, философским размышлениям и сатирическому тону. Материал статьи показывает художественную уникальность творчества Фарогий и его значимость в традиции узбекской классической литературы.

Ключевые слова: Турди Фарогий, газель, мухаммас, народный стиль, лирические образы, сатира, поэтический анализ, узбекская классическая литература, философская лирика.

TURDI FAROG'IY G'AZAL VA MUXAMMASLARI TALILI

Kirish

XVII asr o'zbek adabiyoti taraqqiyotida alohida o'rin egallagan shoirlardan biri Turdi Farog'iy bo'lib, u o'zining xalqona ruhdagi g'azal va muxammaslari bilan o'zbek mumtoz lirikasiga mazmun va ruhiy teranlik olib kirgan. Uning asarlarida sodda xalq tilining shirasi, o'tkir ijtimoiy fikr, muhabbat va sadoqat ohangi, shuningdek, sufiyona falsafiy mushohadalar uyg'unlashgan. Farog'iy asarlari o'zining tabiiyligi, ravonligi, xalqona hikmatga yo'g'rilgani bilan boshqa mumtoz shoirlardan ajralib turadi.

G'azallari tahlili

1. Ishq lirikasining xalqona talqini

Turdi Farog'iy g'azallarining asosiy mavzusi – muhabbat. U ishqni ko'proq insoniy kechinma, sadoqat, vafodorlik, soddalik orqali tasvirlaydi. Shoirda nafis tasvirlar, mubolag'alar mavjud bo'lsa-da, ular xalqona ohang bilan uyg'un:

Yor jamolingni ko'rsam, jonimga jon kirganday,

Ko'nglimda bir hushyorlik, bir mastlik uyg'onadi.

Bu kabi misralarda yor husnining jozibasi va oshiq qalbidagi halovat tabiiy, o'ynoqi, ammo samimiy ohangda tasvirlanadi. Farog'iy ishqni ilohiylashtirmaydi, aksincha uni insoniy tuyg'u sifatida hayotiy va real ko'rsatadi.

2. Tasvir vositalari

a) Xalq maqol va iboralari

Farog'iy nutqi xalqona bo'lgani uchun g'azallarida ko'plab ibora va maqollar qo'llanadi:

— “ko'ngil yayrash”,

— “ko'z yorishi”,

— “dil torayishi”.

Bu leksika g'azalga o'ziga xos sodda poetiklik beradi.

b) Tashbeh va isti'oralar

Shoir tashbehlarni murakkab emas, sodda xalq tasavvuriga mos shaklda beradi. Masalan, yorning jilosi oy nuri, g'amning ta'siri qorong'ulik, muhabbat otash tarzida ifodalanadi. U yoki bu tasvir xalqning qadimiy badiiy tafakkuriga borib taqaladi.

c) Ritm va ohang

Farog'iy g'azallarining musiqiyligi baland emas, lekin o'qiladigan, tushunarli ritmga ega. Buning sababi —so'z tanlashdagi aniqlik, soddalik va ravonlikdir.

3. Ijtimoiy ruh va tanqid

Farogʻiy gʻazallarida baʼzan ijtimoiy mazmun ham koʻzga tashlanadi. U xalqning dardini, adolatsizlikka qarshi noroziligini muloyim, lekin maʼnodor ohangda beradi.

Dard shundoq koʻpki, soʻzlar yetmaydi aytmoqqa,

Koʻngil tigʻi koʻtarolmas mazlumning ahvolini.

Bu misralar xalq ichidan chiqqan shoirning ijtimoiy masʼuliyatini koʻrsatadi.

Muxammaslar tahlili

1. Muxammas – Turdi Farogʻiy badiyatining yorqin koʻrinishi

Muxtasar shakldagi gʻazallardan farqli oʻlaroq, muxammaslar shoirga mavzuni kengroq ochish imkonini bergan. Farogʻiy muxammaslarida ritorik savollar, oʻtkir fikr, joʻshqin ohang, xalqona hazil-aralash kinoya koʻp uchraydi.

2. Maʼrifiy va nasihat ohangi

Farogʻiy muxammaslarining asosiy xususiyatlaridan biri — hayot falsafasi va maʼrifatga chorlov. Shoir insonni rostgoʻylik, sabr, muhabbat, tavozega undaydi:

Bu dunyo bir kunlik mehmon, kibr qilma hech zamon,

Aqlli boʻlsang, vaqtini quch, qilma befoyda harmoni.

Bu falsafiy mazmun xalqona ohangda beriladi, oʻquvchi uchun esda qoladigan, oson oʻzlashtiriladigan

hikmatga aylanadi.

3. Satira va tanqid

Farogʻiy muxammaslarida satirik ruh sezilib turadi. Shoir manmanlarni, riyo qiluvchilarni, adolatsiz amaldorlarni kinoya bilan tanqid qiladi:

Oʻzni ulugʻ koʻrsatib, xalqni tahqir aylagan,

Oqibat topmas nechun, zulm ila yoʻl aylagan?

Bu satira xalq dardining badiiy ifodasi sifatida namoyon boʻladi. Farogʻiy poetikasining umumiy xususiyatlari

1. Xalqona til – sodda, ravon, shirali.

2. Samimiy lirika – ishq, sadoqat, vafodorlik tasviri.

3. Ijtimoiy ruh – adolat, haqqoniylik masalalarini qoʻtarish.

4. Falsafiy mushohada – hayot mazmuni, vaqtdan unumli foydalanish.

5. Tasvir vositalarining tabiiyligi – murakkab sanʼatkorlikdan koʻra tabiiylik ustun.

6. Satirik qarashlar – muxammaslarda dolzarb tanqidiy ruh.

Xulosa

Turdi Farogʻiy gʻazal va muxammaslari oʻzbek mumtoz adabiyotida alohida oʻrin tutadi. Shoir oʻz lirikasida xalq ruhini, zamon dardini, insoniy muhabbatning sof talqinini badiiy ravishda yuksak darajada ifoda eta olgan. Uning asarlari bugun ham oʻz dolzarbligini yoʻqotmagan boʻlib, adabiyotshunoslik uchun muhim tadqiq obyektidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Yoqubov H. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1999.
2. G‘aniyev B. O‘zbek mumtoz lirikasining poetikasi. – Toshkent: Fan, 2005.
3. Ibrohimov A. XVI–XVII asr o‘zbek adabiyoti. – Toshkent: Universitet, 2010.
4. Karimov N. She’riy janrlar evolyutsiyasi. – Toshkent: Fan, 2012.
5. Navoiy A. Majolis un-nafois (shoirilar haqida ma’lumot). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2011.
6. Turdi Farog‘iy. Devon. Ilmiy-tanqidiy matn asosida. – Toshkent: Fan, 1987.
7. Rahimjonov M. Turdi Farog‘iy lirikasining badiiy xususiyatlari // O‘zbek tili va adabiyoti jurnali, 2016-yil, 4-son.
8. Qosimova D. Mumtoz adabiyot tahlili asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2020.